

Zöhrab BAXŞƏLİYEV
tarix elmləri namizədi,
dosent

AZƏRBAYCANDA KİTABXANA İŞİ TƏŞKİLİNİN HÜQUQİ BAZASI

Azərbaycan Respublikası XX əsrin sonunda öz müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra cəmiyyət həyatının bütün sahələrində baş verən köklü dəyişikliklər zəminində ilk dövrlərdə xeyli problemlər və çətinliklərlə qarşılaşmışdır. Şübhəsiz, baş verən dəyişikliklər prosesi mütərəqqi və demokratikliyindən asılı olmayaraq bu yolu keçmiş dünya ölkələrinin çoxuna xarakterik olan ümumi problemlərdir. Belə ki, hər bir cəmiyyətin uzun illər bərqərar olmuş siyasi, sosial, iqtisadi strukturu və münasibətləri dəyişərkən bu cür problemlər daim meydana çıxmışdır.

Lakin hər bir ölkənin siyasi, iqtisadi, mədəni inkişaf səviyyəsindən və digər amillərdən asılı olaraq, bir idarəetmə sistemindən digərinə keçid dövrü müxtəlif və cəmiyyət üzvləri üçün nisbətən ağır və yüngül ola bilər. Şübhəsiz, burada bir sıra amillərlə yanaşı, eyni zamanda cəmiyyətin bütün fəaliyyət sahələrini tənzimləyən və istiqamətləndirən müvafiq qanunların qəbulu və ona əməl olunması mühüm rol oynayır. Məhz bunları nəzərə alaraq Azərbaycan Respublikası öz müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra, ilk öncə ölkənin ali dövlət qanununu – Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını referendum yolu ilə qəbul etmişdir. Məlumdur ki, konstitusiya dövlətin ali hüquqi qüvvəyə malik əsas qanunudur və ölkənin siyasi, hüquqi və iqtisadi sisteminin əsaslarını müəyyənləşdirir (6). İlk milli və demokratik Konstitusiya cəmiyyət həyatının bütün sahələrinin, xalqa xidmət edən bütün sosial institutların demokratik prinsiplər əsasında fəaliyyət göstərməsi üçün hüquqi baza yaratmışdır.

Demokratik cəmiyyət quruculuğunun əsas inkişaf istiqamətlərini müəyyən edən ali dövlət qanununun prinsip və müddəalarına uyğun olaraq, 1995-2000-ci illərdə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən cəmiyyət həyatının müxtəlif sahələrini əhatə edən 900-

dən çox qanun və normativ akt qəbul edilmişdir. Qanunverici orqan tərəfindən qəbul edilmiş rəsmi sənədlər arasında Azərbaycanda kitabxana işi təşkilinin hüquqi bazasının formalaşmasına xidmət edən xeyli miqdarda dövlət əhəmiyyətli hüquqi sənədlər də vardır.

Bunların ən mühümü ali dövlət qanunu olan Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında mədəniyyətin, elmin, təhsilin inkişafına, xalqın maddi və mənəvi irsinin qorunmasına dövlət tərəfindən təminat verilməsidir. Bu sənəddə mədəniyyətin mühüm göstəricisi, elmin və təhsilin bilik bazası olan kitabxanaların da inkişafına və qorunmasına dövlət tərəfindən təminat verilir. Konstitusiyanın 16-cı maddəsinin ikinci bəndində deyilir: "Azərbaycan Dövləti mədəniyyətin, təhsilin, səhiyyənin, elmin, incəsənətin inkişafına yardım göstərir, ölkənin təbiətini, xalqın tarixi, maddi və mənəvi irsini qoruyur" (1). Dövlətin bu ali qanununda vətəndaşların mədəni təsisatlardan, maddi və mənəvi sərvətlərdən sərbəst istifadə etmək, onların informasiya əldə etmək hüquq və vəzifələri də öz əksini tapmışdır.

Azərbaycanda əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkilini və onların istənilən informasiyanın ala bilməsi hüququnu təmin edən 50-ci maddədə deyilir: "Hər kəsin istədiyi məlumatı qanuni yolla axtarmaq, əldə etmək, ötürmək, hazırlamaq və yaymaq azadlığı vardır (1, s.17). Təbii olaraq Azərbaycan Respublikasının ilk milli konstitusiyasında kitabxana işinin və əhaliyə informasiya xidmətinin demokratik prinsiplərlə təşkili və təminatı məsələləri ümumi şəkildə əks olunmuşdur. Lakin ölkənin bu ali dövlət qanunun müddəa və prinsiplərinə əsaslanan, müvafiq fəaliyyət sahələri üzrə qəbul edilmiş sonrakı digər qanunlarda kitabxanalar və kitabxana işinin cəmiyyətdə yeri və rolu, məqsəd və vəzifələri dəqiq və aydın şəkildə təsbit olunmuşdur.

Belə ki, 1998-ci ilin aprelində qəbul olunmuş "Mədəniyyət haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda kitabxanalar dövlət mədəniyyət təsisatlarının tərkib hissəsi kimi birinci yerdə, Azərbaycan Respublikası dövlət mədəniyyət sistemi siyahısında ikinci yerdə verilmişdir. Əhalinin mədəniyyət xidmətlərilə minimum təmin olunması adlanan 16-cı maddədə deyilir: "Müvafiq icra hakimiyyəti orqanı əhalinin mədəniyyət xidmətlərilə minimum təmin olunması üçün dövlət mədəniyyət təsisatları (kitabxana, muzey, kinoteatr, teatr, sərgi və konsert salonları, musiqi və incəsənət məktəbləri) normalarını müəyyən edir". (7, s.2). Dövlət Mədəniyyət sistemində dövlətin mülkiyyətində olan aşağıdakı təsisatlar daxildir:

1. Teatr-konsert müəssisələri...

2. Kitabxana müəssisələri:

- Milli kitabxanalar;
- Kütəvi, gənclər, uşaq, korlar, şəhər, rayon, kənd, qəsəbə kitabxanaları və onların filialları, mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemləri;
- Səhəvi kitabxanalar, elmi kitabxanalar və s.

"Mədəniyyət haqqında" Qanunda kitabxanaların mədəniyyət təsisatlarının və sisteminin tərkib hissəsi kimi verilməsi təbii və qanunauyğundur. Məhz kitabxanaların tarixən formalaşmış sosial funksiyalarının əsasını onun mədəniyyət funksiyası təşkil edir. Ona görə görkəmli mədəniyyət, elm və dövlət xadimləri daim kitabxanaları ümumi mədəniyyətin əsas göstəricisi hesab etmişlər. Baxmayaraq ki, kitabxanalar hazırda təkcə mədəniyyətin göstəricisi deyil, görkəmli rus akademiki D.S.Lixaçov demişkən, onlarda olan informasiya ehtiyatları eyni zamanda iqtisadiyyatın və siyasətin əsasıdır (10).

Artıq XX əsrin dördüncü rübündə, xüsusilə iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş qərb ölkələrində kitabxana işi sahəsində müasir texnika və texnologiyanın geniş tətbiqi kitabxanaların sosial statusunu daha da genişləndirmişdir və onu ölkənin ümumi inkişaf səviyyəsini müəyyən edən əsas elementlərdən birinə çevirməkdədir. Bununla əlaqədar bir elmi məqalədə deyildi ki: "Kitabxanaların müasir proqram-aparatlar sistemi və vasitələrlə təchiz olunması onu ölkənin və cəmiyyətin elmi-texniki və sosial inkişafının ən vacib elementlərindən birinə çevirir" (14). Bütün bu faktlar kitabxanaların cəmiyyətdəki sosial funksiyalarının daha da genişləndiyini göstərir və burada onun informasiya funksiyası prioritetlik təşkil edir. Məhz belə bir müsbət meylin nəticəsidir ki, Azərbaycan Respublikasının "İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında" 1998-ci ildə qəbul olunmuş qanununda kitabxanalar informasiya ehtiyatlarının əsas bazası kimi birinci yerdə göstərilmişdir.

Qanunun 1-ci fəslinin əsas anlayışlar adlanan 2-ci maddəsində deyilir: "İnformasiya ehtiyatları - informasiya sistemlərində (kitabxanalarda, arxivlərdə, fondlarda, məlumat banklarında və s.) olan sənədlər və sənəd massivləri, habelə ayrıca mövcud olan sənədlər və onların massivləri" hesab edilir (3). Bu qanundan görüldüyü kimi, kitabxanalar ölkə informasiya ehtiyatlarını təşkil edən müxtəlif informasiya idarə və müəssisələri içərisində birinci yerdə durur. Respublika qanunvericilik orqanı tərəfindən eyni ildə qəbul olunmuş iki müxtəlif qanunda kitabxanaların bir yerdə mədəniyyət təsisatlarının, digər qanunda informasiya ehtiyatlarının əsasını təşkil edən idarələr

kimi birinci yerdə qeyd olunması faktı kitabxanaların müasir sosial funksiyalarının qanunla təsbiti onun obyektivliyini və qanunauyğunluğunu əks etdirir. Məhz kitabxanaların bu iki əsas funksiyaları hər bir ölkənin ictimai, siyasi quruluşundan və onun mahiyyətindən asılı olmayaraq kitabxana işi haqqında qəbul edilmiş qanunlarında mədəniyyət və informasiya funksiyaları dominantlıq təşkil edir. Bunlar sovet hakimiyyətinin son illərində qəbul edilmiş kitabxana işinə dair əsasnamədə (12) gənc müstəqil dövlətlərin, o cümlədən Rusiya Federasiyasının (11) və Azərbaycan Respublikasının kitabxana işi haqqında (5) qanunlarında da dəyişməz qalmışdır. Bütün bu faktlar bir daha cəmiyyətin sosial tərəqqisində kitabxanaların rolunun daim artdığını göstərir və ona görə də onun, cəmiyyətin inkişaf istiqamətinə və tələbatına uyğun qurulması üçün hər bir ölkədə, o cümlədən Azərbaycanda kitabxana işini tənzimləyən qanunlar qəbul edilir.

Dünyada kitabxana işi qanunvericiliyinin yaranması və formalaşmasının çox qədim, zəngin tarixi ənənələri vardır. Məsələn, kitabxana işinə dair dövlət qanunu Böyük Britaniyada hələ 1850-ci ildə, Yaponiyada 1899-cu ildə, İsveçdə 1905-ci ildə, ABŞ-da 1945-ci ildə, Hindistanda 1948-ci ildə qəbul edilmişdir. XX əsrin 50-70-ci illərində dünyanın əksər ölkələrində kitabxanaçılıq qanunları qüvvəyə minmişdir (4). Dünyanın inkişaf etmiş bir çox ölkələrində kitabxana işinin hələ XIX əsrin ortalarından başlayaraq müvafiq qanunlar əsasında fəaliyyət göstərməsinə baxmayaraq, Azərbaycanda "Kitabxana işi haqqında" Qanun 1998-ci ilin sonunda qəbul edilmişdir.

XX əsrin 20-90-cı illərində Azərbaycanın daxil olduğu Sovetlər Birliyi dövründə kitabxana işi nisbətən sürətli və eyni zamanda ekstensiv inkişaf etmişdi. Lakin kitabxana işi qanunvericiliyi lazımı səviyyədə inkişaf etməmişdi. Sovetlər dövründə kitabxana işinə dair bir neçə partiya qərarı, qanunverici orqan tərəfindən isə cəmi iki dəfə - 1934-cü ildə SSRİ Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin SSRİ-də kitabxana işi haqqında qərarı (9) və 50 il sonra - 1984-cü ildə SSRİ Ali Sovetinin "Kitabxana işi haqqında əsasnamə"si qəbul edilmişdir (12).

Təbii ki, o dövrün dövlət qanunlarına uyğun olaraq qəbul olunmuş qərar və qanunlar müttəfiq respublikaların, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının yerli partiya və dövlət orqanları tərəfindən eyni adda və eyni məzmununda formal şəkildə qəbul edilirdi.

Ona görə də Azərbaycan Respublikası öz müstəqilliyini bərpa etdiyi dövrə qədər (18 oktyabr 1991-ci il) bütün sahələrdə olduğu kimi, kitabxana işi sahəsində də lazımı qanunları müstəqil şəkildə

qəbul edə bilməmişdir. "Kitabxana işi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul olunana qədər respublikada kitabxana işinin təşkili və fəaliyyəti sovet hakimiyyəti illərində qəbul olunmuş qərar və qanunlara əsaslanmışdır.

Artıq Azərbaycan Respublikası suveren dövlət kimi azad və demokratik inkişaf yolu seçdikdən sonra bütün sahələrdə olduğu kimi kitabxana işi sahəsində də sovet qanunları əsasında inkişaf edə bilməzdi. Ona görə də bir çox müttəfiq respublikalarla müqayisədə xeyli gec olsa da, 12 mart 1999-cu ildə "Kitabxana işi haqqında" Azərbaycan Respublikasının ilk milli qanunu qüvvəyə mindi (5).

Bu qanuna qədər və ondan sonrakı dövrlərdə kitabxana işinə və kitabxanalara aidiyyəti olan bir sıra qanunlar respublikanın qanunverici orqanı tərəfindən qəbul edilsə də, qanunlarda "Təhsil haqqında", (1992), "Mədəniyyət haqqında", (1998), "İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında" (1998), "Kütləvi informasiya vasitələri haqqında" (2000) və s.) kitabxana işinin və kitabxana fəaliyyətinin çox məhdud məsələləri əks olunmuş, əsasən onların cəmiyyətdə yeri, rolu, vəzifələri qanunla təsdiqlənirdi. "Kitabxana işi haqqında" Qanun isə Azərbaycanda kitabxana işinin əsas hüquqi bazasını təşkil edən mühüm dövlət sənədidir. Onun müəyyən etdiyi bütün prinsiplər və qaydalar Azərbaycanda kitabxana işinin, mədəniyyətin, informasiya infrastrukturunun və təhsilin tərkib hissəsi kimi inkişafına hüquqi baza yaradır. Bu qanunda kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsipləri, kitabxana işinin və kitabxana sisteminin ümumi əsasları, kitabxanalardan istifadə sahəsində vətəndaşların hüquq və vəzifələri, kitabxana işi sahəsində bəynəlxalq əməkdaşlıq prinsipləri və s. müəyyən edilir.

Dünya ölkələrinin, xüsusilə sovet məkanında yaranmış müstəqil dövlətlərin qəbul etdikləri müvafiq qanunlarla müqayisədə Azərbaycanda qəbul olunmuş qanun bir sıra qüsurlara malik olmasına baxmayaraq, onun qəbul olunması faktının özü müsbət hal kimi qiymətləndirilməlidir.

Qanunda kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsipləri ölkədə kitabxana işinin demokratikləşdirilməsinə, kitabxanaların və orada mühafizə edilən intellektual mülkiyyətin və sərvətin toxunulmazlığına, kitabxanaların inkişaf perspektivlərinə əsaslı təminat yaradır.

"Kitabxana işi haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanununda ölkənin sosial sferasının mühüm bir sahəsi kimi kitabxana işinin və

kitabxana fəaliyyətinin bütün sahələri əsasən əhatə edilmişdir. Bu da sivil ölkələrdə olduğu kimi, Azərbaycanda kitabxana işinin geniş və demokratik hüquqi bazaya malik, sosial institut kimi inkişafına təminat yaradır.

Kitabxana işi haqqında qanun 6 fəsil və 34 maddədən ibarətdir.

Hər bir fəsil kitabxana işinin və kitabxana fəaliyyətinin ən mühüm sahələrini müvafiq maddələrlə əks etdirir.

Bu qanun bir sıra orijinal cəhətləri və yenilikləri ilə fərqlənir və bözi məqamlarda dünya kitabxana işi qanunvericiliyini qabaqlamışdır. Belə ki, onlardan fərqli olaraq, bu qanunda kitabxanalar ilk növbədə elmi idarələr kimi qiymətləndirilmişdir.

Qanunun "Əsas anlayışlar" adlanan 1-ci maddəsində deyilir: "Kitabxana – elm, informasiya, mədəniyyət, təhsil və tərbiyə müəssisəsi kimi çap əsərlərini və digər informasiya daşıyıcılarını toplayıb mühafizə edən, onların sistemli ictimai istifadəsini təşkil edən, cəmiyyətin intellektual və mənəvi potensialının inkişafına xidmət göstərən sosial institutdur" (5).

Demək olar ki, dünya kitabxana işi qanunvericiliyində ilk dəfə olaraq (hələ ki, bizə başqası məlum deyildir) kitabxanaların elmi funksiyası Azərbaycan Respublikasının "Kitabxana işi haqqında" Qanununda öz əksini tapmışdır. İlk baxışda bu yenilik xeyirxah olub, əslində kitabxanaların nüfuzunun bir az da yüksəlməsinə xidmət edir. Lakin digər fəaliyyət sahələrinə, idarə və müəssisələrə birbaşa aidiyyəti olan funksiyaların kitabxanalara da şamil edilməsi faktının cəmiyyətdə kitabxanaların nüfuzunun qaldırılmasına xidmət edəcəyi fikirləri ilə tam razılaşmaq çətindir.

Kitabxanaların elmi funksiyasına ilk dəfə bilavasitə "Kitabxana işi haqqında" qanunu MM-də hazırlayan işçi qrupunun rəhbəri, BDU-nun kitabxanaşünaslıq kafedrasının müdiri, professor A.A.Xələfovun kitabxanaların sosial funksiyalarına həsr olunmuş geniş həcmli elmi məqaləsində toxunulmuş və məsələnin elmi-təcrübi cəhətdən əsaslandırılmasına təşəbbüs göstərilmişdir (8). Məsələyə müəyyən qədər aydınlıq gətirilsə də, onu tam elmi şəkildə həll olunmuş bir məsələ kimi qəbul etmək tezdir. Belə ki, bu sahədə digər görkəmli elm adamlarının və mütəxəssislərin əsaslandırılmış elmi fikirlərinə və izahlarına, baxışlarına və təkliflərinə ehtiyac vardır.

Qeyd etmək lazımdır ki, kitabxanaların sosial funksiyaları ilə bağlı müxtəlif fikirlər və baxışlar ixtisas ədəbiyyatında, dövrü nəşrlərdə daim mövcud olmuşdur və bunu hazırda da həll olunmuş problem

hesab etmək olmaz (15). Ona görə də dünyanın müxtəlif ölkələrində kitabxana işinə dair qəbul olunmuş qanunlarda kitabxanaların sosial funksiyalarının müəyyən fərqləri olsa da, elmi funksiyaya təsadüf edilmir. Lakin kitabxana işinə dair qanunların ümumi uyğun gələn cəhətləri daha çoxdur ki, bu da onun daha obyektiv və ümumi qanunauyğunluğunu təsdiqləyir.

Məsələn, Azərbaycanda kitabxana işi haqqında qanunda kitabxanaların beş əsas sosial funksiyası qeyd edilmişdir ki, ondan üçü - informasiya, mədəniyyət, təhsil funksiyaları dünyanın bir çox ölkələrinin kitabxana işi haqqında qanunlarında əks olunmuşdur.

Kitabxana işi və kitabxana qanunçuluğunun nisbətən inkişaf etdiyi şimal qonşumuz Rusiya Federasiyasının "Kitabxana işi haqqında" Qanununda 1994-cü il kitabxanaların üç əsas funksiyası (informasiya, mədəniyyət və təhsil) qanunla təsbit olunmuş və 1999-cu ildə qanunda əlavə və dəyişikliklər edilərkən ona (докуговые функция) əsudə vaxtın təşkili funksiyası da əlavə edilmişdir (13). Beləliklə, RF-in qanununda kitabxanaların dörd funksiyası göstərilmişdir.

"Kitabxana işi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda kitabxanaların elmi funksiyasının təsbit olunması heç də kitabxanaların işinə və fəaliyyətinə maneçilik yaratmır. Lakin həmin qanunun 2-ci fəslinin 11-ci maddəsi haqqında bu fikirləri söyləmək mümkün deyildir. Belə ki, bu maddəyə görə Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən bütün kitabxanalar tipindən və tabeçiliyindən asılı olmayaraq özəlləşdirilə və icarəyə verilə bilər. Hər hansı digər bir ölkənin belə bir maddəsi olan kitabxana işi haqqında qanunu mütəxəssislərə məlum deyildir. Belə bir maddənin mühüm bir dövlət qanununda əks olunması təkcə qanunu nüfuzdan salmır, eyni zamanda qanunun ayrı-ayrı maddələri ilə və bu qanuna qədər qəbul olunmuş digər qanunlarla da ciddi ziddiyyət təşkil edir. Belə ki, kitabxanaların özəlləşdirilməsi və icarəyə verilməsi haqqında olan 11-ci maddə Azərbaycan Respublikasında 1995-1998-ci illərdə dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsinin Dövlət proqramının 1 saylı əlavəsinin (Özəlləşdirilməsi qadağan olunan müəssisə və obyektlər) 3-cü bəndini, "Mədəniyyət haqqında" qanunun 31-ci maddəsini "İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında" qanunun 6-cı və 9-cu maddələrini (3) pozmuşdur.

Əlbəttə, qanunda belə antikonstitusional maddənin verilməsi geniş kitabxana ictimaiyyətini narahat etmişdir. Onun düzəldilməsi haqqında MM-də bir qrup millət vəkili tərəfindən məsələ qaldırılmış və res-

publika prokurorluğuna müraciət edilmişdir. Bütün bu və digər etirazlar nəticəsiz qalsa da, həmin maddənin reallaşdırılmasına cəhdlər də hələ ki, səmərəsiz olmuşdur. Şübhə yoxdur ki, cəmiyyətdə gedən demokratikləşdirmə prosesi dərinləşib, inkişaf etdikcə və milli maddi, mədəni sərvətə dövlətin qayğısı artdıqca cəmiyyətdə kitabxana işi layiqli qiymətini alacaq və qanunda olan 11-ci maddə kimi nöqsanlar da qanunverici orqanın özü tərəfindən düzəldiləcəkdir.

"Kitabxana işi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu təkcə özünün bəzi qüsurları ilə deyil, müsbət tərəfləri və keyfiyyətləri ilə də fərqlənir. Çox müsbət hal kimi qeyd edilməlidir ki, sovet məkanında qəbul edilmiş müvafiq qanunlar arasında yalnız ilk dəfə Azərbaycanda Milli Kitabxana ilə yanaşı respublika əhəmiyyətli elmi-sahəvi kitabxanaların və icra hakimiyyəti orqanları kitabxanalarının məcburi nüsxələrlə təmin olunması hüquqi qanunla təsbit olunmuşdur. Bu, qanunun "Kitabxanaların pulsuz məcburi nüsxələrlə təchizatı" adlanan 15-ci maddəsidir. Bu maddədə deyilir: "Milli kitabxana, qanunvericilik və müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının kitabxanaları, respublika əhəmiyyətli elmi-sahəvi kitabxanalar və Bakı Dövlət Universitetinin kitabxanası müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyənləşdirilmiş qaydada ölkədə nəşr edilən çap məcburi nüsxələrini almaq hüququna malikdir" (5).

Qanunun bu maddəsi təkcə ölkənin milli kitabxanasına deyil, respublikanın parlament kitabxanasına, Prezident Aparatı idarəsinin, Nazirlər Kabinetinin kitabxanalarına, respublika əhəmiyyətli elmi-sahəvi mərkəzi kitabxanalara (Respublika Elmi-Texniki Kitabxanası, Respublika Elmi Kənd Təsərrüfatı Kitabxanası, Respublika Elmi-Tibb Kitabxanası, Respublika Elmi-Pedaqoji Kitabxanası və b.) pulsuz məcburi nüsxələr almaq hüququ verir. Bu da həmin kitabxanaların fondunun vətən ədəbiyyatı ilə dolğun komplektləşdirilməsinin sabit təchizat mənbəyidir. Qanunun bu maddəsi respublikada, tipindən və növündən asılı olmayaraq fəaliyyət göstərən bütün sahəvi mərkəzi kitabxanaları fondunun təkcə dolğunluğuna və zənginləşməsinə xidmət etmir, eyni zamanda bu kitabxanaların xidmət etdiyi müxtəlif qrup, oxucuların informasiya təminatını gücləndirir. Bu da kitabxanaların ən mühüm sosial funksiyalarından biri olan informasiya funksiyasının tam və dolğun ödənilməsi üçün əsaslı təminat yaradır. Digər tərəfdən, bu kitabxanaların fondlarının komplektləşdirilməsi üçün dövlət tərəfindən ayrılan vəsaitin kifayət qədər olmadığı bir dövrdə, kitabxana fondlarının yeni ədəbiyyatla müntəzəm şəkildə komplekt-

ləşdirilməsinin etibarlı təchizat mənbəyidir. Ümumən qeyd edilməlidir ki, "Kitabxana işi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu və digər əlaqədar qanunlar ölkədə kitabxana işi təşkilinin əsas hüquqi bazasını formalaşdırmışdır. Lakin onun təkmilləşdirilməsi və daha da inkişaf etdirilməsi zəruridir. Faktlar və təcrübə göstərir ki, təkcə qanunların qəbulu hələ bütün məsələləri həll etmir.

"Kitabxana işi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası prezidentinin 12 mart 1999-cu il tarixli fərmanı verilmişdir. Bu fərmana görə respublika Nazirlər Kabinetinə tapşırılmışdır ki, iki ay müddətində bu qanunun tətbiq edilməsini təmin etmək məqsədi ilə qüvvədə olan qanunvericilik aktlarının bu qanuna uyğunlaşdırılması barədə təkliflərin, onun tətbiqi ilə bağlı müvafiq normativ-hüquqi aktların hazırlanması, təsdiqi və b. məsələlər həll edilsin və Azərbaycan Respublikasının prezidentinə təqdim edilsin (5). Artıq bu fərmandan iki il yarımından çox vaxt keçir, lakin orada tələb olunanların həyata keçirilməsi barədə görülən işlər haqqında nəinki geniş kitabxana ictimaiyyətinin, heç mütəxəssislərin də məlumatı yoxdur. Belə ki, bunun əsas səbəbi "Kitabxana işi haqqında" Qanunun tətbiqi ilə bağlı müvafiq normativ-hüquqi aktların işlənilib hazırlanmasını və təsdiqini təmin etməli olan Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti, Mədəniyyət Nazirliyi və digər kitabxana şəbəkələri olan dövlət icra orqanları və onların müvafiq bölmələri respublika prezidentinin fərmanını yerinə yetirməmişlər. Məhz ona görə də Azərbaycanda "Kitabxana işi haqqında" Qanunun qəbul olunmasından iki il yarımından çox vaxt keçsə də onun praktik işdə tətbiqinə başlanılmamışdır. Belə ki, qanunda nəzərdə tutulan kitabxanalara dövlət qayğısı və onların üstün maliyyələşdirilməsi;

- Kitabxana işi inkişafına dair dövlət proqramının hazırlanması və həyata keçirilməsi;

- Dövlət kitabxana binalarının tikilməsi, əsaslı təmiri, kitabxanaların müasir avadanlıqla və texniki vasitələrlə təchiz edilməsi;

- Kitabxana işinə dair elmi-tədqiqatların və metodik tədbirlərin həyata keçirilməsinə köməklik göstərilməsi;

- Kitabxana işinə dair dövlət standartlarının müəyyən olunması;

- Kitabxana fondlarının statistik uçotunun aparılması;

- Kitabxanaların pulsuz məcburi nüsxələrlə təchizatı;

- Kitabxana işçilərinin sosial müdafiəsi və digər qanunla müəyyən olunmuş çox mühüm maddələrin reallaşdırılması üçün adları

qeyd edilən icra hakimiyyəti orqanları bu günə qədər heç bir əməli iş görməmişlər.

Bu istiqamətdə aparılan işlərin durumu və perspektivi barədə kitabxana işçilərinin və mütəxəssislərin səhih məlumatı yoxdur. Ona görə də qeyd edilməlidir ki, kitabxana işi qanunçuluğu Azərbaycanda özünün ilkin inkişaf mərhələsindədir. Onun praktik işdə tam şəkildə tətbiqi və normal fəaliyyəti üçün ilk növbədə işlək mexanizm yaradılmalıdır. Azərbaycan Respublikasında kitabxana işi təşkilinin hüquqi bazasını təmin etməli olan mövcud qanunlar nə vaxta qədər ki, müvafiq normativ aktlarla təmin edilməmişdir və onlar təcrübə işdə reallaşdırılmamışdır, respublikada kitabxana işi təşkilinin hüquqi bazasının tam şəkildə formalaşdığını demək çətindir.

ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində:

1. *Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası*. - B. 1995.

2. *Azərbaycan Respublikasında 1995-1998-ci illərdə dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsinin Dövlət Proqramı*// *Azərbaycan*. - 1995. - 21 noyabr.

3. *İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu* // *Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik toplusu*. - 1998, S.1214-1216.

4. *Kazımov R. Müasir dövrdə Azərbaycanda kitabxana işinin demokratikləşdirilməsi məsələləri* // *Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: Elmi-nəzəri və təcrübə jurnalı* Bakı.: BDU, -1997. - №1. - S.74-81.

5. *"Kitabxana işi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu* // *Azərbaycan*. 1999. - 14 mart.

6. *Konstitusiya* // *ASE*. S. 5. - B. 1981. S.493.

7. *Mədəniyyət haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu* // *Ədəbiyyat qəzeti*. - 1998. - 24 aprel.

8. *Xələfov A. Müasir kitabxanaların sosial funksiyaları* // *Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: Elmi nəzəri və təcrübə jurnalı* B.: BDU, 1999. - №2. - S.3-32.

Rus dilində:

9. *Абрамов К.И. История библиотечного дела в СССР*. М.: Книга, 1980, С. 223-225.

10. *Лихачев Д.С. Близорукость (интервью)* // *Литературная газета* - №38. - 1989. - 20 сентября.

11. «О библиотечном деле»: Федеральный закон Российской Федерации //Науч.и техн. б-ки. 1995. - №6. - С.3-21.

12. Положение о библиотечном деле в СССР //Справочник библиотекаря. М.: Книга, 1985. - С.5-14.

13. Федеральный закон о внесении изменений и дополнений в Федеральный закон «О библиотечном деле» //Библиотека. - 1999. - №9. - С.6-7.

14. Шрайберг Я. Автоматизация как новое научное направление в библиотечно-информационной области. Десять главных принципов автоматизации //Науч.и техн. б-ки. - 2000. - №2. - С.5-11.

15. Столяров Ю. Что такое библиотека? (О ее сущности и исходных функциях) //Библиотековедение. - 1999.- №7-12. - С.20-33.

З.И.БАХШАЛИЕВ

*Правовая база
организации библиотечного дела
в Азербайджане*

Резюме

В статье дается короткая характеристика создавшегося положения вокруг законодательства по библиотечному делу в период после обретения Азербайджанской Республикой своей независимости.

Конституция Азербайджанской Республики, законы: «О культуре», «О библиотечном деле», «Информация информатизации и хранение информации», а также другие законы и их статьи указаны в статье, как основные законы, обеспечивающие правовую базу организации библиотечного дела в республике.

Особо отмечено, что несмотря на то, что закон «О библиотечном деле» имеет особую значимость, по сей день нет нормативных документов для его реализации и т.д.